

forskere får øjnene op for den inspiration og nye viden, der kan hentes, hvis man tør forlade de banede stier. Paludans gennemgang af, hvorledes tesen om den danske selvejerbonde levede videre fra Tyge Rothe og til Arup er et godt bevis på trægheden i et lille forskersamfund, hvor lærer-elev-forholdet får uendelig betydning – på godt og ondt!

Nanna Damsholt

Birgit and Peter Sawyer: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500*. (The Nordic Series, Vol. 17). (University of Minnesota Press, 1993). xvi + 265 s., 38 £, 14.95 £ (pb.).

Det kan ikke noksomt hilses velkomment, at vort og andre nordiske landes historie bliver gjort tilgængelige på fremmede sprog. Hidtil har de fremmede – når man ser bort fra syndfloden af vikingelitteratur – for middelalderens vedkommende stort set været henvist til Lucien Mussets udmærkede bog fra 1951. Den er på fransk og i sagens natur ikke up to date, så man har ofte kunnet læse de særeste ting om vore forfædre i engelsksprogede oversigtsværker. Ud over den her omtalte bog er der imidlertid nu omsider også anden hjælp på vej.

Birgit og Peter Sawyer har mange forudsætninger for at påtage sig opgaven, velbevandrede, som de er i de nordiske landes ældre historie og den internationale kontekst for denne. De har da også valgt at lægge hovedvægten på vikingetiden og højmiddelalderen, mens senmiddelalderen er noget svagere belyst. Sådanne prioriteringer lader sig diskutere, men i dette tilfælde bliver resultatet, at der bliver mere plads til den unægteligt interessante transformationsproces fra det hedenske 'førstatli-

ge' samfund til højmiddelalderens mere 'europæiserede' samfund.

Uden at diskutere det nærmere, for en bog af denne type giver ikke plads til megen diskussion med andre synspunkter, indtager de det kontroversielle standpunkt, at man godt kan lære noget om vikingerne hjemme af deres bedre kendte institutioner og organisationsformer i det fremmede. En central opfattelse i bogen er således, at de nordiske lande i 'førstatlig' tid var præget af herredømmer over mennesker snarere end herredømmer over territorier. Denne spændende tankegang er inspireret af forholdet mellem de islandske goder og deres tingmænd. Imidlertid kan der nok være grund til at sætte spørgsmålstegn ved rækkevidden af denne teori, når det gælder Danmark i den behandlede periode. De, der stod bag Ribes anlæggelse kort efter 700, Kanhavekanalen på Samsø 726 og det (foreløbig) ældste Danevirke 737 havde næppe blot et eller andet løseligt herredømme over nogle personer, men klart definerede rettigheder i et større territorium. Dette forhindrer dog ikke, at samfundsstrukturen under 'kongeniveauet' kan have været præget af løsere, hierarkiske personforbindelser. Hermed har vi imidlertid fat i to andre problemer. For Danmarks vedkommende er det i tiltagende grad meningsløst (som det også sker her) at opretholde det traditionelle skel ved år 800 – Peter Sawyers eget bind i Politikens og Gyldendals Danmarkshistorie starter således fornuftigt nok o. 700. Dette forhindrer jo imidlertid ikke, at skellet kan være rimeligt i relation til det øvrige Norden. Det er kort sagt uhyre vanskeligt at skræve over et så stort geografisk område med så mange forskelligheder i så lang en periode på så lidt plads, som det her er tilfældet. Problemet er grundlæggende uløseligt, men resultatet bliver nok, at den nordiske udvikling på de forskellige behandlede områder i nogle

tilfælde kommer til at tendere mod at fremstå som en art abstrakt gennemsnit. Derudover forekommer der naturligvis fejl, når så meget skal overskues på én gang: Undertegnede har således aldrig før hørt om et landsting i Roskilde (s. 89), at de danske herremænd opnåede skattefrihed for deres fæstebønder (landboer) i 1241 (s. 96f), eller at senere konger end Erik Glipping ikke blev afkrævet afholdelse af Danehof hvert år (s. 96) – endsiige at Lübeck havde 40.000 indbyggere omkring 1300 (s. 159).

Bogens oplæg er, at den skal gøre op med en række forældede synspunkter på nordisk middelalderhistorie: De nordiske love rummer ikke relikter fra *det* frie, lige og lykkelige germanske samfund; de nordiske samfund var ikke oprindeligt slægtssamfund («societies based on clans»), fordi arvegangen var kognatisk så langt tilbage det kan følges; og samfundene bestod ikke i tidlig middelalder af hovedsageligt frie og lige bønder. Således formuleret skal vi nok temmelig langt tilbage i historien for at finde rigtige tilhængere af de synspunkter, der polemiseres imod – med muligvis nogen undtagelse for det sidstnævnte. Imidlertid er det nok et spørgsmål, om ikke der af og til går lidt vidt eller skævt i jagten på disse pointer.

Vi får en del at vide om synspunkter på de 18 bevarede nordiske landskabslove (s. 17-21). Hovedindtrykket bliver, at de er svære at bruge til noget som helst, da de rummer en uopløselig blanding af import fra Europa og hjemmegroet ret, og de er skrevet af folk, som ønskede at påvirke retstilstanden. Imidlertid var de næppe blevet bevaret til vor tid, hvis de ikke rent faktisk var blevet brugt i retsplejen. Og når det har været tilfældet, må de også have været tilpasset de samfund, de skulle fungere i. Belysende i så henseende er historien om, at norsk kongegiven lov i 1271 søg-

tes indført på Island, hvorefter man 10 år senere var nødt til at revidere lovbogen, så den blev tilpasset ældre islandsk praksis. Bogens udmærkede gennemgang af Thyra Nors' resultater vedrørende den højst ufuldkomne reception af kanonisk ægteskabslovgivning i de danske landskabslove viser da også, som så meget andet, at landskabslovene – i hvert fald i Danmark – i meget høj grad var præget af kompromiser mellem gammelt og nyt. Det nye var baseret på romersk og kanonisk ret, og som Ole Fenger for længst har foreslået, må det være en god tommelfingerregel, at det, der ikke er inficeret af romersk/kanonisk ret, er hjemmegroet – og dermed peger tilbage snarere end frem; hvor langt tilbage er dog naturligvis svært at sige.

Der kan altså være stærke grunde til at tage det alvorligt, når landskabslovene rummer kraftige spor af, at slægtskabsforhold har spillet en større rolle end senere. Slægternes bidrag til betaling af mandebod i tilfælde af drab kan således næppe bortforklares med, at det var en nyhed for at sikre, at den dræbtes slægt fik noget, efter at kongen havde fået ret til bøder fra drabsmanden (s. 167). Ifølge dansk lovgivning skulle drabsmanden selv udrede en trediedel af mandeboden, og loven lægger megen vægt på at sikre, at drabsmanden ikke slipper for at betale sin andel. Slægtningene er opdelt i de fædrene og de mødrene, som skal betale hver sin trediedel af mandeboden, som ligeledes fordeles på den dræbtes fædrene og mødrene slægtninge. Her har vi det bilaterale slægtssamfund i en nøddeskal. Solidariteten i denne gruppe omkring bl.a. elementær fysisk sikkerhed er en væsentlig årsag til, at ægteskabsalliancerne er så vigtige, at de ikke blot kan overlades til kirkens ret – som bogen så udmærket beskriver det. Om et samfund, hvor denne type af slægtskabsre-

lationer spiller en hovedrolle, skal kaldes et slægtssamfund eller ej, er naturligvis en smags-/definitionssag, men noget bør det kaldes, så vi ikke bare får indtryk af, at det har lignet vort eget.

I landskabslovene kan vi også træffe de forkætrede frie og lige bønder. Bønder betyder ganske vist retshabile fuldborgere, og det er klart, at der var mange, der ikke tilhørte denne gruppe. Men en del må der vel have været, siden man har fundet det umagen værd at bruge så meget krudt på at regulere deres indbyrdes forhold – i Danmark også mange forhold omkring deres daglige arbejde i landsbyerne. Men det er nu bogens påstand, at de nordiske samfund 'altid' har været aristokratiske, og at frie bønder af 'mellemlasse' har været en relativ sjældenhed. Da man i senmiddelalderen begynder at kunne se, hvor de frie bønder boede, viser det sig, at de fortrinsvis hører hjemme i periferiområder. Det vil forfatterne gerne forklare som et resultat af, at disse områder er sent kultiverede, hvorfor en kongelig overejendomsret til områderne kunne bruges til at pålægge disse bønder faste skatter – men altså ikke fæsteafgifter. Denne på mange måder problematiske hypotese lader sig i hvert fald ikke forene med, at de steder i Danmark, hvor man hidtil har fundet de højeste frekvenser af selvejerbønder, er Vester Lisbjerg og Hasle herreder, hvor ifølge Poul Rasmussens og Erik Ulsigs undersøgelser henholdsvis 36% og 21%

af bønderne var selvejere omkring 1536. Disse herreder befinder sig på Århusegnen på noget af Danmarks bedste landbrugsjord. De var tidligt blevet overladt til Århusbispen, og det er svært at se anden forklaring end, at han har ønsket og formået at fastholde skatteindtægterne og begrænse herremandsindflydelsen her, hvorfor situationen nok bedst opfattes som rester af en tidligere tilstand. I øvrigt peger Helge Paludans studier i den nysudkomne bog *Familia og familie* også mod, at langt flere har besiddet arvet jord i 1100-tallet, end nogle har været tilbøjelige til at regne med i de senere år.

Når talen er om socialstrukturen, kunne man godt have ønsket sig nogen underretning om gods- og dyrkningsstrukturer. Vi lades således i uvidenhed om det såkaldte brydesystem, som spillede en hovedrolle i dansk landbrug før ca. 1400. Men det er måske igen et resultat af, at der ikke rigtig er plads til at skrive om ting, som ikke er fælles-nordiske.

Det skinner vist igennem, at anmelderen synes, at det er en nærmest uløselig, men særdeles nyttig opgave, hr. og fru Sawyer har påtaget sig. Anmelderen ville have tilrådet, at visse ting blev gjort anderledes, hvis han var blevet spurgt, men har ikke her brugt plads på at omtale alt det, han har været glad for at læse.

Anders Bøgh

DET 20. ÅRHUNDREDE

Gerhardt Eriksen: *Nic. Blædel. En biografi om journalisten og dagbladsredaktøren, der vaccinerede danskerne mod nazismen.* (Spektrum, 1994). 232 s.

Gerhardt Eriksen har to målgrupper med denne biografi om Nic. Blædel: »dem, der læser aviser, og dem, der skriver i dem« (omslaget). Den historisk interesserede læser og journalisten. Han har selv et ben både i den historiske